

Інструменти державної підтримки соціально-економічного розвитку АПК в сучасних умовах

Аграрний сектор економіки, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку.

Агропромисловий комплекс створює близько 12 % валової доданої вартості держави, є одним з основних бюджетоформуючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить в середньому 12 %, а у товарній структурі експорту - понад третину.

За період з 2007 по 2014 рік виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 47 %, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах - на 87 % [1]. Проте, майже половина валової продукції сільського господарства сьогодні виробляється в особистих селянських господарствах.

Основним стримуючим фактором є обмежена платоспроможність вітчизняних споживачів, що також зумовлює ризик надмірної залежності виробників багатьох видів сільськогосподарської та харчової продукції від експортних ринків збуту.

Ситуація, що склалася в аграрному секторі, зумовлює ряд викликів, основними з яких є необхідність поліпшення умов ведення бізнесу, проведення якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринку, продовольчу безпеку держави, і наближення до європейської політики у сфері сільського господарства.

На сьогодні залишаються невирішеними питання удосконалення форм і методів державної підтримки, розроблення дієвих інструментів підтримки малих виробників, сприяння у виході товаровиробників на світовий аграрний ринок.

АПК - складне господарське утворення, яке формується під впливом сукупності чинників. Вони поділяються на дві основні групи: природні та соціально-економічні. Серед природних

чинників вирізняються земельні, водні, лісові, харчові, фауністичні (мисливські, рибні, медоносні), агрохімічні. Вони найбільше впливають на розвиток сировинної ланки АПК, зокрема на технологію сільськогосподарських робіт, структуру виробничих фондів і капітальних вкладень, стійкість рівня урожайності, затрат праці та засобів на одиницю продукції.

Соціально-економічні чинники охоплюють: демографічну ситуацію, рівень розвитку соціального і транспортного потенціалу, стан використання економіко-географічного потенціалу.

Найважливішу роль у демографічній ситуації відіграє народонаселення, трудовресурсний потенціал і система розселення. Розвиток і виникнення міст, зростання в них населення зумовлюють прискорений розвиток виробництва і промислової переробки насамперед мало транспортабельних продуктів харчування. Залежно від людності міських поселень і характеру системи розселення змінюється їхній вплив на територіальну організацію об'єктів АПК. Для невеликих міст, розміщених за межами міських агломерацій, переробні підприємства є містоутворювальними. Міські агломерації - важливий чинник функціонування спеціалізованих АПК з виробництва мало транспортабельної продукції.

Потреби у трудових ресурсах визначаються структурою та спеціалізацією сільськогосподарської та переробної ланок АПК (таблиця 1). Успішне функціонування переробних підприємств потребує певного мінімуму трудових ресурсів. Трудові ресурси зайняті також в інших ланках АПК. Серед галузей сільського господарства найбільш трудомісткі — вирощування цукрових буряків та овочівництво.

Таблиця 1

Потреба у трудових ресурсах по галузях за 2013-2015рр.

(складено автором)

Галузь	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	У% до загальної кількості	тис. грн.	У% до загальної кількості	тис. грн.	У% до загальної кількості	тис. грн.
Потреба у працівниках	100	47,5	100	35,3	100	25,9

всього						
1. Сільське, лісове та рибне господарство, в тому числі:	5	2,3	4,5	1,6	5	1,2
потреба у кваліфікованих працівниках	1,5	0,7	0,1	0,4	0,1	0,3
2. Промисловість	24	11,5	25,5	9	25	6,5
3. Будівництво	5	2,5	4	1,3	4	1
4. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспорту	13	6,2	13	4,7	16	4,1
5. Транспорт, складське господарство	9	4,1	11	3,8	11	2,8

* згруповано автором за даними публікації документів
Державної Служби Статистики України за 2013-2015рр. [2]

Територіальна організація сільського господарства значною мірою залежить від чисельності сільського населення, його концентрації, статевовікової структури, питомої ваги трудових ресурсів. Більшість сільських поселень виступає ядром формування окремих типів сільськогосподарських підприємств.

Можна вказати на такі основні інструменти державного регулювання ринку праці, що застосовується в багатьох країнах:

По - перше, широке поширення загального державного планування з застосуванням цільових установок і орієнтованих показників. При цьому загальне державне планування охоплює такі важливі показники, як: національний дохід, динаміка цін, зовнішня економічна діяльність і т.д., і створює тим самим основу довгострокової економічної політики. Все це сприяє більш динамічному і поступальному розвитку ринкового господарства.

По-друге, середньострокове фінансове планування, яке являє собою механізм використання державного бюджету як основного інструменту всієї системи державного регулювання ринкових відносин.

По-третє, політика «узгодження дій», суттю якої є досягнення узгодженості інтересів роботодавців, працівників і держави. При цьому відбувається узгодження розмірів прибутків та заробітної плати з урахуванням загальних потреб ринкової економіки тієї чи іншої країни.

По-четверте, активне застосування такого інструменту, як державна кредитно-грошова політика.

При цьому може бути використана сукупність економічних методів державного регулювання ринку праці в АПК, що подана на рис. 1.

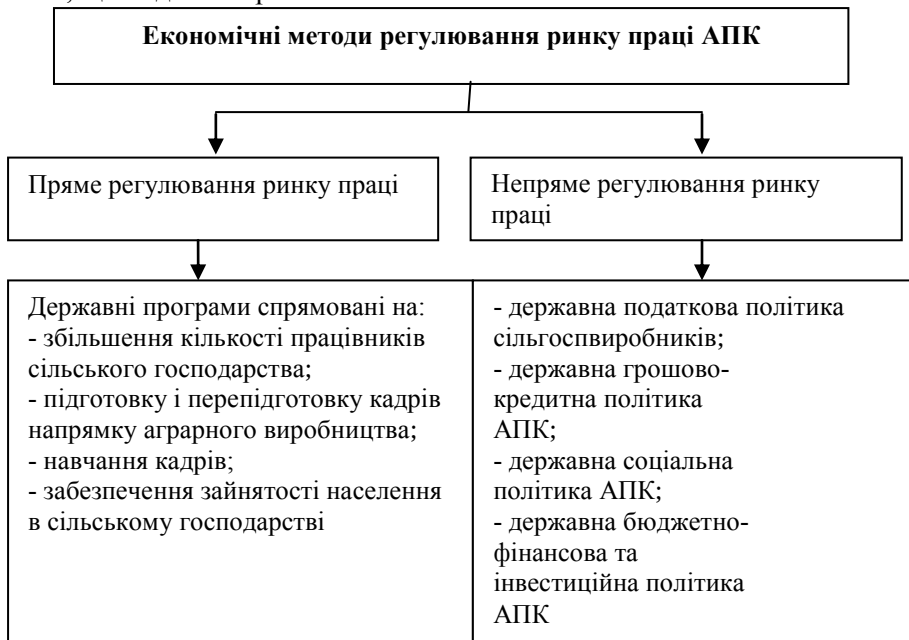

Рис. 1. Економічні методи державного регулювання ринку праці АПК

* згруповано автором за даними [1, с.170-172]

Державна політика у сфері зайнятості в АПК становить сукупність напрямів і заходів, реалізація яких сприяє досягненню поставлених цілей і вирішенню нагальних завдань. Наприклад, основна мета державної політики зайнятості на сучасному етапі розвитку економіки АПК полягає у постачанні працівниками

відповідних кваліфікацій для забезпечення сталих темпів зростання сільськогосподарського виробництва. Дуже важливим є питання формування вартості робочої сили (таблиця 2), що впливає на рівень ефективності її використання в умовах ускладнення завдань, які стоять перед робочою силою.

Таблиця 2

Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за 2013-2015 рр. *(складено автором)*

Галузь	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	грн.	Зміни до 2012 року, грн.	грн.	Зміни до 2013 року, грн.	грн.	Зміни до 2014р. грн.
Усього	3265	+265	3480	+215	4195	+715
1. Сільське господарство	2270	+317	2476	+206	3140	+664
2. Промисловість	3763	+224	3998	+235	4791	+793
3. Будівництво	2702	+380	2860	+158	3552	+692
4. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспорту	3010	+209	3439	+429	4692	+1253
5. Транспорт, складське господарство	3589	+356	3768	+179	4653	+885

* згруповано автором за даними публікації документів Державної Служби Статистики України за 2013-2015рр. [2]

Шляхами збереження і розвитку трудового потенціалу АПК на державному рівні є: нарощення освітньо-кваліфікаційного потенціалу, створення умов для безперервної освіти, здобуття знань та підвищення кваліфікації протягом трудової діяльності, підвищення якості підготовки кадрів вищими та професійно-технічними навчальними закладами; удосконалення системи оплати та нормування праці; стабілізації зайнятості населення в умовах фінансової кризи; сприяння продуктивній зайнятості населення з орієнтацією на інноваційну модель розвитку виробництва; впровадження міжнародних стандартів щодо умов та охорони праці на виробництві; удосконалення трудового законодавства; підвищення ролі

соціального діалогу у формуванні державної політики та забезпечення реалізації принципів рівноправності його учасників.

Транспортний потенціал об'єднує транспортні умови і транспортні засоби. До транспортних умов належать транспортні магістралі. Особливу роль у формуванні АПК відіграє автомобільний транспорт. Наявність і тип автомобільних доріг, які з'єднують сільськогосподарські, переробні й торговельні підприємства, їхня густота значною мірою визначають ефективність розвитку зв'язків в АПК.

До транспортних засобів відносять сукупність спеціалізованих видів транспорту (молоковози, рефрижератори, спеціалізовані машини з перевезення риби, борошна, інших продуктів харчування).

Досліджуючи сучасний стан розвитку трудового потенціалу підприємств сільськогосподарського машинобудування, нами виявлено наступне. На сьогодні галузь має значний потенціал для розвитку, адже ринок техніки не достатньо насичений вітчизняною продукцією через низку причин. На сьогодні склалася критична ситуація з технічним забезпеченням агропромислового комплексу.

Сільськогосподарські підприємства лише на 45-58 % технологічної потреби забезпечені технікою, з якої майже 90 % одиниць потребує заміни. Кількість зношеної техніки, яку щороку списують підприємства, значно перевищує кількість, що закуповується. Крім того, низький рівень її якості та надійності призводить до збільшення строків виконання механізованих робіт, річного та сезонного навантаження на машинно-тракторний парк і втрат сільськогосподарської продукції. Морально і фізично зношена технічна база агропромислового виробництва є основною перешкодою його переходу на інноваційну модель розвитку. Вітчизняне машинобудування для агропромислового комплексу не забезпечує виробництво у необхідній кількості конкурентоспроможної техніки. Понад 70 відсотків такої техніки, яка реалізується на ринку України, є імпортованою [4].

Отже, необхідним наразі є залучення в галузь висококваліфікованого персоналу, з допомогою якого варто вирішувати дану проблему. Зазначимо і про необхідність державної підтримки галузі, адже належне фінансування

дослідно-конструкторських робіт, а також забезпечення кадрами відповідного профілю відіграє важливу роль в даному питанні. На сучасному етапі Міністерство працює над тим, щоб сприяти підвищенню інвестиційної привабливості сільськогосподарського машинобудування, що, в свою чергу, буде стимулювати в галузі освоєння виробництва кращих зразків техніки з використанням частково імпоротної елементної бази та дасть змогу в подальшому налагоджувати власне виробництво цієї бази з використанням власного трудового потенціалу. Так, Міністерством планується розглянути локалізацію виробництва техніки в часі і забезпечувати збільшення відсотку українських вузлів поетапно (протягом 5 років забезпечити локалізацію виробництва, наприклад, на рівні 60–70%) [3]. Для сприяння розвитку сільгоспмашинобудування при міністерстві працює спеціальна робоча група, головним завданням якої є розробка першочергових заходів щодо розвитку галузі і здійснення моніторингу їх виконання та готуються два законопроекти, які передбачають сприяння виробництву високоякісної продукції.

Покращенню використання трудових ресурсів у виробничих процесах та підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування, на нашу думку, сприятиме реалізація на державному рівні наступних заходів:

- активізація фінансування інноваційної діяльності підприємств;
- створення сприятливого бізнес-середовища та інфраструктури для діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування;
- формування інфраструктури для підвищення мобільності висококваліфікованої робочої сили;
- створення умови для приваблення іноземного капіталу для фінансування діяльності українських підприємств щодо впровадження інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у промислового виробництві;
- розробка та забезпечення реалізації державної програми з розвитку банківського кредитування інноваційної діяльності підприємств машинобудування для АПК;
- стимулювання проведення підприємствами галузі власних розробок, що дозволить їм виходити на ринки не лише з продукцією, виробленою з використанням інтелектуальних та

науково-технічних ресурсів, але й з правами на такі ресурси та збільшити власні прибутки, які можуть бути реінвестовані у подальші дослідження та впровадження їх результатів у виробництво;

- застосовування механізму податкових знижок до підприємств, що здійснюють наукові розробки, що сприятиме збільшенню фінансування досліджень і розробок та збільшенню потенціалу впровадження їх результатів у промисловому виробництві;

- створення умов для укріплення зв'язків між галузевими науково-дослідними установами та промисловим сектором з метою розвитку співпраці щодо створення та використання інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробничих процесах промисловості;

- здійснення державних замовлень на виробництво окремих видів промислової продукції сільськогосподарського машинобудування із використанням запропонованих державних інтелектуальних та науково-технічних ресурсів, що дозволить поєднати державні інтелектуальні та науково-технічні ресурси з приватним виробничим потенціалом;

- сприяння залученню прямих іноземних інвестицій, зокрема у високотехнологічні виробництва, у складі яких містяться інтелектуальні та науково-технічні ресурси, шляхом надання державних гарантій щодо вкладених інвестицій та забезпечення прав власності іноземних інвесторів, у тому числі на інтелектуальні та науково-технічні ресурси, що сприятиме покращенню виробничої та технологічної бази підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Отже, заходами державної дії в АПК України могли бути подібними до тих, які використовуються у провідних країнах. Проте обмеженість державного бюджету, а також помилки, допущені в ході реформування економіки, поставили Україну перед необхідністю розробки більш гнучких інструментів державного регулювання. Заходи держпідтримки можуть бути згруповані за цільовою ознакою:

- 1.Платежі, що підтримують доходи сільгосптоваровиробників (компенсаційні, за умови збитку від стихійних лих; за збиток, понесений під час реорганізації виробництва).

2. Заходи впливу на ринок продовольства за допомогою цінового втручання (підтримка внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію; встановлення квот; встановлення податків на експорт та імпорт продовольства).

3. Заходи, що передбачають субсидування виробників за придбані засоби виробництва через компенсацію витрат (субсидіювання або пільгове оподаткування за придбання добрив, кормів і отрутохімікатів; субсидіювання виплат відсотків за одержані кредити; субсидіювання виплат зі страхування майна).

4. Заходи, що передбачають виділення державних коштів на розвиток аграрного ринку (виділення коштів на розробку й реалізацію ринкових програм; субсидії на зберігання продукції; субсидії на проведення 27 транспортних робіт із перевезення продукції всіх ланок аграрного виробництва).

5. Виділення державних коштів на проведення заходів довгострокового характеру, що забезпечують підвищення ефективності виробництва і спрямованих на сприяння розвитку виробничої інфраструктури (субсидії на будівництво господарських приміщень; субсидії на здійснення іригаційних проектів; субсидії на рекультивацію земель; сприяння створенню фермерських об'єднань).

6. Виділення коштів на здійснення державних програм розвитку виробництва (ці заходи держпідтримки поширені в багатьох країнах ЄС, США, Канаді) для реалізації регіональних програм.

7. Методи державного регулювання діяльності АПК, не пов'язані безпосередньо з даною галуззю, але впливають на ефективність її функціонування (проведення пільгової податкової політики; підтримка національної валюти; зовнішньоторговельна діяльність). Ці методи використовуються у макроекономічній політиці.

Комплексне розв'язання проблеми можливе шляхом розроблення, прийняття і виконання Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки .

Дотримання зазначених заходів та інструментів державної підтримки АПК, на наш погляд, дасть змогу вивести аграрний сектор на якісно новий етап розвитку, забезпечити продовольчу безпеку країни, підвищити рівень конкурентоспроможності

продукції аграрних товаровиробників, соціальний розвиток села та покращити добробут усього населення країни.

Перелік посилань

1. Мельник, Т.М. оцінка державної підтримки аграрного сектору України [Текст]/Т.М. Мельник, О.С. Головачова // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2013. - №3. – С.169-184.
2. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua> .
4. Постанова від 30 травня 2007 р. N 785 «Про затвердження Державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/785-2007-п> .